

Ми навели досить велику кількість цитат для того, щоби показати, що незважаючи на всі ці підкреслення та повтори Флобер зовсім не був об'єктивним. Традиційною є думка, що у своїй творчості він діяв за цими правилами. Деякі критики, як наприклад, Тібодє, говорять, що це неможливо, проте таких критиків досить мало (2). Ніхто не помітив, що у Флобера є чисто суб'єктивним. Чому, впевнившись, що у "Пані Боварі" немає нічого від нього самого: "У "Пані Боварі" немає нічого справжнього... я нічого не вклав туди ні зі своїх почуттів, ні зі свого існування" (I,III, 79), і що цей сюжет відштовхує його, він говорить (панні Амелі Боске): "Пані Боварі – це я"; чому після того, як він сказав: "Поет тепер намагається висловлювати симпатію до всього і до всіх, для того, щоб їх зрозуміти та їх описати", слідує "Я не хочу мати ні любові, ні ненависті, ні жалю, ні злості"; чому майже на кожній сторінці своєї кореспонденції він говорить, що ненавидить буржуа, що вони його дратують, що він стає такий же тупий, як і вони, коли він їх описує у своїх творах, що він обурюється і впадає в гнів при спогляданні буржуазії? Хіба може у нього проявлятися хоч найменша симпатія до Оме, до Арну, до Восебрея тощо? Чому відчуває він антипатію до них і симпатію до Фелісите, а особливо до героїв з античного середовища? Чому так протирічить він сам собі? І на це питання може дати відповідь лише психоаналіз. Але це вже тема нашого подальшого дослідження.

1. *Flobert G. Correspondance.4 Series. Charpentier. P.,1920.* 2. *Thiboudet A. Gustave Flaubert, sa vie,ses romans, son style. P.,1921.*

М.П. Весна

Національний університет "Львівська політехніка"

"ФАУСТ". СИЛА ВИРАЗНОСТІ СЛОВА Й.В. ГЕТЕ (На прикладі перекладів слова "здоровий" українською мовою)

© Весна М.П., 2001

Розглянуто не тільки перетворення значень лексеми "gesund" в драмі Й.В. Гете "Фауст", а й розширення з часом області застосування слова. Якщо словник молодого Гете перебуває в сфері природничих студій, то з роками він переходить до рангу естетичних понять, набуваючи значимості символів.

Die unterstehende Abhandlung lässt nicht nur den eigentlichen Bedeutungswandel des Begriffes „gesund“ im Drama von J. W.Goethe „Faust“, sondern auch die Erweiterung des Anwendungsbereiches des Wortes beim Goethes Jugend- und Altersstil erkennen. Dabei hat „gesund“ eine tiefere, umfassendere Bedeutung, welche die beiden ukrainischen Übersetzer des Dramas „Faust“ ins Ukrainische – I.Franko und M. Lukasch – nicht immer adäquat wiedergeben konnten.

Поняття "здоровий" належить до органічної сфери та означає головним чином добре самопочуття всього живого. Український тлумачний словник фіксує такі значення слова: 1. Який має здоров'я. 2. Корисний для здоров'я. 3. Сильної статури. 4. *розм.* Значний, великий розміром, обсягом. 5. Який займає великий простір. 6. *перен.* Правильний, розумний [6, т.2, с.141].

Й.В. Гете використовував усі значення слова, створюючи з часом нові поля значень.

Як зазначає Гертруд Гагер, письменнику не залежить суттєво на значенні “**здоровий та сильний**” (“gesund und stark”), значно виразніше виступає контекст пари слів “**здоровий та радісний**” (“gesund und froh“) [9, с.38].

В драмі “Фауст” лексема “здоровий” зустрічається 11 разів. [14, с.52]. Розглянемо деякі приклади вживання “здоровий” в контексті оригіналу та порівняємо їх з перекладами, здійсненими І.Франком і М.Лукашем, які дали українському читачеві найповніші переклади драми: Франко – I-у частину та III-ій акт II-ої частини, Лукаш – I-у і II-у частини. (Для економії прізвища перекладачів наводимо скорочено – відповідно Ф. та Л.).

I. Здоровий стан (не хворий):

Ihr aber kamt **gesund** heraus (als Arzt bei der Pest) / Faust I, 1004
(Ви, проте, вийшли здоровим) (Як лікар в час чуми)

А вам не сталося нічого; [7, с.338] – Ф. Не брала вас недуга зла [2, с. 94] – Л.

Як бачимо, ні Франко, ні Лукаш не використали в перекладі слово „здоровий“. Та обидва варіанти чітко передають конотат оригіналу, де Гете підкреслює – винагородою за добрі вчинки батька Фауста і його самого була повага селян, яких вони лікували під час чуми, а також прихильність долі, що залишила їх здоровими. У Франка фраза звучить простонародно, дещо діалектно [1, с.137], переклад Лукаша тяжіє до фольклорного варіанту. Тут доречно згадати так звану „ідею тонких шарів“ за М. Новіковою. Авторка зазначає, що в кожній культурі є ледь помітні сліди, **тонкі шари** великих загальноєвропейських і навіть світових течій та стилей [5, с.103]. Лукаш був майстром у віднайденні таких еквівалентів, і тому, мабуть, білоруський перекладач „Фауста“ Василь Сьомуха часто шукав ці тонкі шари не у Лукаша, а через Лукаша. Порівняймо:

З нягод ліхіх, цяжкіх вы цэлы выйшли [3, с. 45]

II. Корисний для здоров'я:

In deinem (des Mondes) lieben Lichte gehn...
Von allem Wissensqualm entladen
In deinem Tau **gesund** mich baden! / Faust I, 397
(У твоєму (місяця) милому світлі іти...
Від усіх мук знань розвантажившись,
У твоїй росі здорово скупатись!)

У твоїм блиску ся купати, В твоїм промінні ніжить зір,...
Всю гниль знання стрясти з душі, Весь чад науки там лишити,
В перловій миючись росі! [7, с. 321] – Ф. В твоїй росі цілющій змити! [2, с. 76] – Л.

У Франка переважила асоціація з місячним сяйвом – звідси епітет “перловий”, якого немає в оригіналі. Його мікрообрази стерли денотат “здорово скупатись”, відтворивши картину не чуттєву, а естетичну. Лукаш залишився на рівні “тонких шарів”, віднайшовши епітет “цілющий”, який несе в собі гаму позитивних значень, у тому числі і “корисний для здоров'я” [7, т. IV, с.788].

III. Здоровий та радісний:

... in **ganz gesundes** Leib
 Verzehrend heisses Gift ergossen / Faust I, 4105
 (... в цілком здорове тіло
 Виснажливо гарячу отруту вливаючи)

*Ся кожна чарка в організм здоровий Бокали всі трутизни пал лили
 Вливала жар гризущої отрути, [7, с.447] Ф. В тіла при повному здоров'ю; [2, с.208] Л.*

Стиль Франка залишається простим, але ж саме таке завдання він поставив перед собою, починаючи роботу над перекладом [1, с. 136]. Лукаш вірний собі в обраному ним шляху, порівняймо, напр.: “при повному розумі”), тобто він надав перевагу фразеологічному звороту і якнайближче передав значення оригіналу. Як тут не згадати зауваження Г. Кочура, що Лукаш старанно виписував на картки переважно фразеологізми, але не обминав і вартого уваги лексичного матеріалу, що відобразилось в перекладацькому доробку Лукаша [4, с.336].

IV. Здоровий, сильної статури:

Gesunde junge Frauenglieder
 Vom feuchten Spiegel doppelt wieder
 Ergetztem Auge zugebracht! / Faust II, 7283
 (Здорові молоді жіночі тіла
 вологим дзеркалом подвоєно і знову
 оку, що насолоджується, піднесено)

*Там молоді тіла жіночі
 Подвійним чаром ваблять очі.
 Свічадо вод відбило їх. [2, с. 319] Л.*

Перекладач має право вибору. Це аксіома. Саме цим керувався Лукаш, не перекладаючи слово „здорові“, бо ж з огляду на розмір вірша, внутрішню риму, не слід було переобтяжувати рядок (і в оригіналі і в перекладі по 9 складів). Тим паче мова йде про німф – „юних постатей хороших“, як сказано дещо вище.

V. Значний, великий:

... das **gesunde** Mondgesicht,
 Ein voller Mund, erblühte Wangen / Faust II, 5563
 (...здорове лице місяця,
 повні вуста, розквітлі щоки)

*Шляхетно-сяюче лице,
 Рум'яні щоки, губи повні,... [2, с. 259] Л.*

Лукаш вірно передає „Mondgesicht“ не як “лице, мов місяць”, а саме ознаку місячного світла – спокійного, лагідного, дещо холодного, але водночас благородного. Адже ж мова йде про обличчя ПОЕТА, тому в Гете епітет “здоровий” вжито для підсилення позитивного випромінювання, того внутрішнього “Ausstrahlung“, яке так цінується в людині. Тим паче, що декількома рядками вище Гете порівнює його з королем “reich und **mild**“ (“багатим та добрим”). Значення слова “mild“ – „добрий, приємний, приязний, чутливий, добросердий, милосердий“ стають ключевими для перекладу „das **gesunde** Mondgesicht“ як „**шляхетно-сяюче** лице“. „Шляхетний“ – читаємо ми в тлумачному словнику – „... який відзначається високими моральними якостями“ [6, т.4, с.886].

Лукаш своєю перекладацькою інтуїцією бездоганно вгадав найоптимальніший варіант перекладу. Німецький дослідник мови Й.В.Гете Конрад Бурдах (Konrad Burdach) (8) наголошує на тому, що саме слово „mild“ заслуговує на особливу увагу, оскільки його значення в часи Гете та раніше – в час Лютера – було дещо відмінне від сьогоденного, а саме: бути “mild” (за коментарем Е. Трунца (12) – „freigebig“ – “щедрим” ,тобто” чутливим, добросердим, милосердим”) могли в ті часи лише багаті, могутні – князі і перш за все король, і це було найбільшим правом, найщасливішим обов’язком їхнього положення. Напрошується аналогія з віршем Гете “Мова”, де він порівнює поета з князем, що споріднені своїм благородством, **шляхетністю**.

Альбрехт Нойберт у своїй праці “Слова в перекладі” [11, с.9] робить, за його словами, парадоксальний висновок: **слова або перекладаються, або не перекладаються**.

За цим прослідковується дві стратегії, які підтверджуються найновішими психологічними дослідженнями. I. Перекладач шукає слова в мові перекладу, які відповідають словам мови-джерела. II. Або перекладач “забуває” слова (окремі), а поновлює зміст слів (думки), контекстуально обумовлених. Він черпає їх зміст при читанні оригіналу та знаходить їх значення “своїми словами” (думкою, а не окремими значеннями). При цьому він мало що послуговується знаннями лексичних відповідників, значно більшу роль в процесі перекладу відіграє його пізнивальний світогляд.

Українські перекладачі “Фауста” по-різному підійшли до перекладу. Та найближче до стилю Й.В.Гете наблизився саме М.Лукаш. Він бездоганно відчув, що особливим композиційним стилем останніх творів Гете, “Фауста” ч.ІІ зокрема, стає символічна образна картина, цикл. Він хоче подати світ як ціле – все стає символом. Звідси ключ до перекладу його творів: якщо в ранніх творах стиль письменника – це стиль його часу, то пізні твори майже повністю відірвані від його сьогодення, це стиль, що прийшов разом із логікою буття, в якій все розвивається і з якою розвивався він сам.

1. Весна М.П. Деякі питання ролі та значення граматичних форм у художньому перекладі // Вісник Державного університету “Львівська політехніка” № 355, Львів, 1998.
2. Гете Й.В. Твори. К., 1969.
3. Гете Е.В. Фауст. Первая і другая часткі. Мінск, 1976.
4. Кочур Г. Феномен Лукаша // Україна. Наука і культура. К., 1989. Вип. 23.
5. Новикова М.А. Микола Лукаш: миф и антимиф // Теорія і практика перекладу. К., 1991. Вип.17.
6. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. К., 1999.
7. Франко І. Зібрання творів. К., 1978. Т. 13.
8. Burdach K. Aus der Sprachwerkstatt des jungen Goethe // Die Wissenschaft von deutscher Sprache. Berlin und Leipzig, 1934.
9. Die Sprache Goethes im Rahmen seiner menschlichen und künstlerischen Entwicklung, Verlag von Palm & Enke in Erlangen, 1932.
10. Goethe J.W. Urfaust. Faust. Ein Fragment. Faust. Eine Tragödie. Paralleldruck der drei Fassungen in zwei Bänden. Insel Verlag, 1997.
11. Neubert A. Die Wörter in der Übersetzung. Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, philologisch-historische Klasse, Band 131, Heft 4, Akademie Verlag, Berlin, 1991.
12. Trunz E. Goethe Faust. Kommentiert von E.Trunz. Verlag C.H. Beck, München, 1994.
13. Trunz E. Goethes Altersstil // Goethe. Wiederholte Spiegelungen aus fünf Jahrzehnten, edition, 1986.
14. Wortindex zu Goethes „Faust“. Department of German. The University of Wisconsin, Madison.